

Rozmluva u Božího hrobu

Krátké dějiny zapomenuté církevní stavby

1. Co je Svatý (nebo Boží) hrob?

Původně hrob vytesaný ve skále pro uložení mrtvého těla Ježíše Krista, který skonal na Velký pátek na kříži jako zločinec. Nový zákon, přesněji evangelia se i přes svou stručnost shodují v tom, že Kristus byl uložen do kamenného hrobu v Jeruzalémě. Třetího dne vstal z mrtvých a vstoupil na nebesa. Kristův hrob byl původně mimo hradby Jeruzaléma. Znovuobjeven a uctíván byl až v první čtvrtině 4. století.

2. Proč je pro křesťany toto místo důležité?

Křesťané uctívají hrob, v němž krátce spočinulo Kristovo mrtvé tělo, jako významnou památku. Toto místo však má více významů. Prázdný hrob svědčí o Kristově lidské podstatě (zemřel, aby se obětoval za hříšné lidstvo) a současně o tom, že byl Božím synem (vstal z mrtvých a zvítězil na ďáblem a smrtí). Pro křesťany je proto jeruzalémská kaple Svatého hrobu místem paměti jejich církve a úcty vůči Bohu i připomenutím novozákonní naděje na zmrtvýchvstání.

3. Jak vypadá Boží hrob v Jeruzalémě?

Návštěvník Věčného města musí nejprve vstoupit do chrámu Božího hrobu. Přímo pod obrovskou kopulí se nachází velká kamenná stavba, kaple Svatého hrobu. V první místnosti, zvané Andělská kaple, se už po staletí zapalují lampy jako obětiny. (Zaznamenalo to ve svých cestopisech několik poutníků z Čech). Pak lze menším průchodem vejít do nevelké prostory Božího hrobu. Po pravé straně jsou na vyvýšeném podkladu kamenné desky ve tvaru lože, kde mělo spočinout mrtvé Kristovo tělo.

4. Mají kaple a hrob podobu stejnou jako v době Kristovy smrti?

Ne. Během pronásledování křesťanů a poté v bojích s nekřesťanskými sousedními státy, zvláště s Tureckem, byl Boží hrob několikrát poničen muslimy

a jinými nekřesťanskými národy. V roce 1009 téměř zmizel ze světa. Zůstala jen tvrdá skála s někdejší hrobem. Nad ním a vedle něj byla zřízena kaple. Nejprve v letech 325/326 a 1012, pak 1555 a nakonec 1809/1810. Proto několikrát změnila vzhled podle stavebního slohu, který byl právě v módě. Kromě lidské nepřízně poškodila kapli opakovaná zemětřesení a nakonec veliký požár chrámu Božího hrobu v roce 1808. Ten sice nebyl poničen ohněm, ale zřítla se na něj část chrámové klenby. Vzhled kaple Svatého hrobu však zůstal zachován díky nápodobám této stavby v mnoha evropských zemích. Od počátku 19. století se vzezření kaple Svatého hrobu nemění, jen po zemětřesení v roce 1927 byla podepřena ocelovými a dřevěnými výztužemi.

5. Proč byly v Evropě stavěny napodobeniny Božího hrobu?

Důvodů bylo více. První, zvláště v některých staletích středověku, spočíval v malé přístupnosti Jeruzaléma poutníkům. Město obsadili arabští a po nich turečtí vládcové, kteří vstup Kristových ctitelů do Jeruzaléma velmi omezovali. Cesta z Evropy do Palestiny (tehdy ještě stát Izrael neexistoval) byla dlouhá a nebezpečná. Většina poutníků směřovala do Itálie, odkud se z přístavních měst plavila po Středozemním moři do Svaté země. Některé lodě se staly obětí pirátských útoků. Putování bylo jak nebezpečné, tak tělesně namáhavé. Náročné však zůstávalo především finančně. Aby si mohli dopřát pohled na jeruzalémský Boží hrob pokud možno všichni zbožní poutníci, začaly se v Evropě postupně objevovat napodobeniny této stavby. Je možné, že uctívané kopie byly stavěny také jako díkůvzdání Bohu za šťastný návrat z těžké cesty, za uzdravení nebo prostě jako vzpomínka na velkou pouť do Svaté země. Samozřejmě, že ten, kdo celou stavbu zaplatil a vyjednal její zbudování, byl do budoucna v dobré paměti své rodiny, přátel a okolí, zvláště, když šlo o šlechtice nebo zámožného měšťana.

6. Nevadilo poutníkům ke Svatým hrobům v Evropě, že nejdou až do Svaté země, ale vidí jen kopii této stavby, aniž by si mohli ověřit přesnost jejich rozměrů?

Ne. Lidé tehdy vnímali „originalitu“ jinak než my. Důležité bylo vidět místo, kam byl naposled Kristus v lidské a smrtelné podobě uložen. Navíc jim přiblížení Božího hrobu vystavěním ve vlastní zemi (někdy bylo takových kaplí i několik desítek v jednom království!) umožnilo vykonat pouť s malými náklady a včas se vrátit domů. Museli se například starat o úrodu, dobytek a rodinu a návštěva Jeruzaléma – tj. cesta tam a zpět – by jim trvala nejméně půl roku, někdy i rok a více. Další výhodou bylo, že římský papež udělil pro mnoho evropských napodobenin Božího hrobu plnomocné odpustky. Ty si mohli hřešící křesťané koupit. Také se k těmto stavbám konala zbožná procesí, zvláště o velikých svátcích jako jsou Velikonoce. Byla to skvělá příležitost, jak si téměř divadelní formou prožít spoluúčast na Kristově odsouzení, utrpení, smrti a zmrtvýchvstání.

7. Od které doby, do kdy a kde se kopie Božího hrobu v Evropě objevují?

Může se to zdát neuvěřitelné, ale stavěly se v průběhu téměř jednoho tisíce let. Nevíme, jak přesně věrnou kopií byl Boží hrob v německém Gernrode, postavený kolem roku 989. Nemuselo jít nejdříve přímo o budovy, mohly to být malé kamenné kaple. Další nejstarší, bohužel již zbořenou kopií byla kaple v Augsburgu postavená kolem roku 1119. A poslední založil – shodou okolností opět v Německu – císař Friedrich III. v Postupimi u Berlína roku 1899. Kopie Božího či Svatého hrobu najdeme ve Francii, Belgii, Německu, Rakousku, Švýcarsku, Slovinsku, Maďarsku, Slovensku, Polsku a také v Čechách a na Moravě. Budete-li pátrat v dalších evropských zemích, pravděpodobně uspějete. Jen ve střední Evropě těchto staveb známe přes 160, v samotné České republice nejméně dvacet!

8. Kdo tyto památníky Kristova zmrtvýchvstání stavěl a platil?

Zadavatelů staveb a způsobů placení bylo více. Kromě panovnických založení kaplí Svatého hrobu se často setkáváme se šlechtici nebo s bohatými měšťany. Někdy se stalo, že stavbu financovala celá rodina nebo i generace,

keré plnily slib či přání toho, kdo chtěl vystavět Boží hrob, ale z nějakých důvodů to nestihl. Ve městech se pořádaly peněžní sbírky, často se tak mohly blýsknout jednotlivé řemeslnické cechy a jejich mistři. Také církevní řády, například františkáni, mohly stavitelům zadat zbudování těchto kaplí. Známe i případy, kdy se na výstavbě finančně podíleli nejvyšší zemští církevní představitelé, kardinálové a biskupové. Fungovala také náboženská sdružení, zvaná bratrstva (například Bratrstvo těla Kristova). Některá sama navrhla a zaplatila zřízení tohoto typu kaple.

9. Kde se braly vzory pro výstavbu těchto kaplí? Byl to vždy Jeruzalém?

Situace je opět složitější. Ne všechny případy výstavby Božího hrobu jsou doloženy písemně. Někdy neznáme ani jména zadavatelů stavby, ani stavitelů. V některých případech vůbec neznáme datum výstavby. Proto ne vždy víme, co tvořilo předlohu. Mohla být přímo z Jeruzaléma; několik poutníků a zadavatelů kopií kaple Božího hrobu výslovně uvádělo, že si Boží hrob v Palestině dobře změřili a vše si zakreslili, aby mohli doma nechat vytvořit přesně to, co viděli. Možná ano, ale někdy se ukazuje, že stavitel při práci používal více údaje o rozměrech kopií Božího hrobu z jiných míst nějaké země v Evropě, než přímo zápisky poutníka do Svaté země. S rozvojem knihtisku koncem 15. století se objevila možnost stavět podle vzoru šířeného na dřevořezových vyobrazeních. Ani tyto obrázky nebyly fotograficky věrným zpodobením Božího hrobu. Navíc jej většinou ukazovaly jen z jedné strany a stavitel musel projevit dosti obrazotvornosti, aby nevelkou budovu zvládl ve všech ohledech a proporcích. Rozhodně bylo pohodlnější zajít nebo zajet do nejbližšího města, kde takovou napodobeninu již měli. Ve skutečnosti nešlo o prostorovou přesnost. Musíme mít na paměti, že míry, váhy a další jednotky nebyly sjednocené. Například rozsah délkové jednotky loket se v některých českých, německých a rakouských zemích lišil až o 40 centimetrů! Ani vnější vzhled stavby – věžička, tvar a počet sloupků, na nichž spočívala, spád střechy, ale i vnitřní půdorys, výška a šířka Andělské kaple před Božím hrobem – a její rozměry nemusely být stejné. Ostatně nikdo na

tom netrval, protože nešlo o geometrickou a fotografickou reprodukci stavby, která byla – tehdeším pohledem – na jiném konci světa. Podstatná byla (staro)nová symbolika místa, kde byla kaple Svatého hrobu zbudována.

10. Takže Boží hroby stály ve městech – stejně jako v Jeruzalémě – a uvnitř kostelů?

Ne, v tomto ohledu je jednou z výjimek například bavorský Eichstätt v Německu. Tam kolem roku 1160 vznikla kopie kaple Svatého hrobu uvnitř kostela. A přestože v barokní době řád kapucínů kostel zbořil a dal si vystavět nový, ještě románská kopie kaple Svatého hrobu zůstala téměř nedotčena. Kaple mohly být přímo hmotovou součástí kostelní stavby – příklad máme v Olomouci nebo v Brně. Nebo se nacházely na hřbitově (náměstí) před kostelem jako v Liberci. Ale mohly být zcela odloučeny mimo město a stály osaměle na kopci. Nebo na hřbitově. V několika případech bylo v kapli – v místnosti před Božím hrobem – zřízeno rodové pohřebiště zadavatelů stavby (šlechticů). Někdy se Boží hrob stal součástí Křížové cesty – Kalvárie. Byl pěkným poučením pro všechny křesťany, kteří se například o Velikonocích mohli vydat z městského kostela za hradby a na kopci postupně prošli všemi zastaveními Křížové cesty. Zopakovali si tak výklad pana faráře o Kristově utrpení, až dospěli k Božímu hrobu. Tento druh cesty známe z Jiřetína pod Jedlovou. V Dolním Římově si promyšleně sochařsky ztvárnili celý Kristův příběh. Věřící a divák v jedné osobě mohl sledovat Kristovo zatčení v zahradě Getsemanské, výslech před Pilátem Pontským, Kristovo bičování, korunování trnovou korunou, nesení kříže na Golgotu, ukřižování i smrt a konečně uložení do hrobu. Ve zkratce zažívali tento příběh také měšťané z hornolužického Zhořelce (Görlitz) od roku 1504 a s přestávkami si jej připomínají dosud.

11. Měl zhořelecký Boží hrob vliv na výstavbu stejné kaple v Liberci?

Určitě. Nejen proto, že můžeme srovnat a doložit velmi podobný vzhled zhořelecké kaple s libereckou, která je o více než 260 let mladší. V popisu kaple

Božího hrobu v Liberci se inspirace zhořeleckou kopií přímo přiznává. Ale Liberec prvenství nemá. Předěšli ho Zaháňští. V nynějším polském městě Żagań vznikla roku 1603 téměř na centimetr přesná napodobenina zhořelecké kaple.

12. Kdo dal postavit kapli Božího hrobu v Liberci? A měl k tomu důvod?

Stavbu z větší části zřejmě sám zaplatil Andreas Josef Wondrak, liberecký obchodník se sukrem. Byl členem městské rady, měl tu dost příbuzných, takže na tehdejší malé liberecké poměry byl velmi dobře známý a vážený. S církevním úřadem byl jistě zadobře. Svědčil by o tom fakt, že někteří Wondrakovi příbuzní byli pochováni přímo do hrobek v děkanském, tedy hlavním kostele ve městě. Přesto, že byl onen zmíněný muž tak známý, dal na vnitřní stěnu nad vstupem do kaple zasadit kamennou desku, která upamatovává další generace, že Boží hrob byl dostaven 30. července 1772. Vysvěcen byl při velké slavnosti na svátek Panny Marie 8. září téhož roku. A důvod výstavby? Sám Wondrak nechal do kamenné tabule vytesat, že se tak stalo – kromě úcty k Bohu – i pro „ozdobu města“. Ve stručném tištěném popisu se ještě uvádí další důvod – Wondrak byl prý „hnán vnitřní horlivostí“, tedy zbožnou horlivostí. Liberecký kupec nikdy Jeruzalém nenavštívil. Zřejmě však dobře znal zhořeleckou stavbu, která je skutečně velmi věrnou nápodobou oné jeruzalémské, jen trochu zmenšenou. I liberecký Boží hrob je proto menší, než jeho hornolužický vzor ze Svaté země.

13. Proč byl stvořen popis Božího hrobu v Liberci? Kdy? A kým?

Výklad o vzniku kaple Svatého hrobu v Liberci byl vydán tiskem v Praze roku 1772. Německy. Dosud známe dva dochované výtisky. Jsou to drobné knížky o necelých třiceti stranách se stručným popisem stavby a bohoslužebnými texty. Autor se nepodepsal, patrně ze skromnosti. To tehdy nebylo výjimečné. Je možné, že popisu se chopil zdejší děkan, pater Anton Ignác Kopsch. Nasvědčovaly by tomu některé odkazy na Bibli a díla církevních autorit v tomto nevelkém spisku. Laik by je tak dobře neznal a necitoval.

14. Stačí uvedené důvody k vysvětlení stavby Božího hrobu v Liberci, když Wondrak v Palestině nikdy nebyl?

Možná bychom ještě mohli uvést další, nevyřčený důvod výstavby kaple Svatého hrobu v Liberci. Ryze prakticky: Zbudovat takovou kapli na hřbitově, ale přímo před vchodem do hlavního městského kostela, nebylo zcela jednoduché. Sice tu tehdy ještě nebyly dnes dobře známé administrativní problémy se získáním parcely (pozemek byl městský), ani se stavebním či katastrálním úřadem a projektovou dokumentací, ani s vodohospodáři, s ochránci přírody nebo dokonce s policií, protože ani jedna z těchto institucí neexistovala. Šlo však o stavbu náboženského účelu, proto bylo nutné požádat církevní nadřízené. Ti sídlili v pražském arcibiskupství. Na žádost Wondraka a jeho sousedů z Liberce, datovanou 14. října 1771, odpověděli úředníci z pražské konsistoře 13. ledna 1772. Kladně. Nutno podotknout, že Liberec měl stále ještě statut města poddanského. Slušelo se proto přinejmenším oslovit písemně také tehdejší vrchnost, pana hraběte Jana Kryštofa z Clamu. Liberečtí s ním byli zadobře; někteří jej jistě znali z dob, kdy do města jezdíval s blízkým příbuzným, hrabětem Filipem Josefem Gallasem (†1757), posledním svého rodu. Proto také hrabě Clam souhlasil s výstavbou kaple Svatého hrobu. Z toho plyne, že založení této nevelké budovy plánoval Wondrak opravdu důkladně a dopředu. Důvodem, proč se Wondrak snažil svůj záměr uskálit v letech 1771–1772, však mohly být epidemie a hladomor, největší v Čechách během celého 18. století. V myšlení věřícího člověka pozdně barokní doby mohlo stát přesvědčení, že touto službou a obětí Bohu („ke cti Boží a rozmnožení zbožnosti“) je možno získat jeho přízeň a pomoci k zahlazení nemocí a jiných béd, považovaných ještě v 18. století za projev Božího hněvu za hříchy páchané smrtelníky.

15. Proč už nestojí kaple Svatého hrobu před kostelem sv. Antonína?

Poté, co byl zrušen starý hřbitov obklopující kostel snad už od 14. století, na Novém Městě vznikla otevřená plocha. Když se začala přetvářet v tržišnici

a náměstí, bylo jen otázkou času, jak a kdy se plně otevře západní cesta z centra Liberce do okolních vsí (a budoucích městských čtvrtí). Páni radní se rozhodli, že Boží hrob a za několik let poté i nedaleký mariánský barokní sloup nechají rozebrat a přestěhovat. Z nynějšího Sokolovského náměstí tyto stavby zmizely, aby nadále nebránily zvětšujícímu se provozu. Roku 1865 byla kaple přestěhována na místo bývalého hřbitova u barokního kostela Nalezení svatého Kříže. Na nově vzniklé zahradě byl roku 1877 znovu vztyčen mariánský sloup. O dvanáct let dříve Liberečané spatřili znovu postavenou kapli Svatého hrobu. Tato událost se později promítla i do místního dějepisného podání a libereckých vlastivěd.

16. Zůstala kaple v původním stavu?

Ne. Už jejím přesunem došlo k tomu, že původně na východ směřující závěr s kaplí Božího hrobu je dnes orientován spíše severně. Zmizely drobnější součásti z čelní fasády. Zřejmě už roku 1865 zanikla vnitřní fresková výzdoba. Zmizel také kámen umístěný v kapli, na němž podle biblického podání seděl Anděl Páně. Ten zvěstoval Mariím, které přišly pomazat mrtvého, že Kristus již v hrobě není, protože vstal z mrtvých. Tyto změny se však jeví jako drobné. V Praze se se situací vypořádali koncem 19. století mnohem radikálněji – kaple Božího hrobu u cyriaků na Starém Městě a u sv. Petra a Pavla na Zderaze jednoduše zbořili, stejně jako kostely a kláštery, u nichž stály. Tehdejší liberečtí radní z tohoto příběhu ve srovnání s pražským magistrátem vycházejí výborně, totiž jako kulturní lidé, kteří si váží církevních památek.

17. A kdo o kapli pečoval v dalších desetiletích? Stará se někdo nyní?

O stavbu byl zájem ještě v době Rakouska-Uherska a v letech tzv. První republiky. Němečtí obyvatelé přispívali dobročinnými sbírkami. Také spolky věnovaly obnosy na opravy a záchranu církevních památek. Dokonce už Josef Andreas Wondrak v době dostavby kaple Božího hrobu zřídil ve městě nadaci, která se do budoucna měla starat o její údržbu. Tato zbožná nadace vydržela

v různých obměnách vlastně až do konce druhé světové války. Po roce 1945 a zvláště po převratu roku 1948 se o památky oficiálně staral stát prostřednictvím památkové péče podřízené ministerstvu kultury. V 70. a 80. letech musela být kaple opravena, protože špatná údržba mohla přinést její rychlou zkázu. Kaple Svatého hrobu patří církvi římskokatolické a odborný dohled nad touto stavbou má Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Liberci.

18. Proč se o kapli Božího hrobu obyvatelé Liberce tak málo zajímají? Proč se neukazuje návštěvníkům města? Vždyť v Liberci téměř žádné barokní stavby nejsou a na severu Čech je další nejbližší Svatý hrob až v Mimoní!

Projděte se centrem Liberce a jeho blízkým okolím a jistě najdete odpovědi sami...

Milan Svoboda